

بررسی اخلاق پژوهش اینترنتی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با تاکید بر ضرورت بهره‌برداری از یافته‌های مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش گفت: اخلاقی بودن برای پژوهش، صفت عارضی و جنبی نیست بلکه در جوهره آن نهفته است.

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با تاکید بر ضرورت بهره‌برداری از یافته‌های مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش گفت: اخلاقی بودن برای پژوهش، صفت عارضی و جنبی نیست بلکه در جوهره آن نهفته است.

به گزارش ایسنا، سومین روز از مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش برگزار شد. در این مدرسه، سه نشست با سخنرانی دکتر علیرضا ثقه الاسلامی با موضوع «اخلاق پژوهش اینترنتی»، دکتر مقصود فراستخواه با موضوع «لحظه‌ها، رویدادها و تجربه‌های اخلاقی در فعالیت پژوهشی» و دکتر غلامرضا غفاری معاون فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با موضوع «جایگاه اخلاق پژوهش در آموزش عالی» برگزار شد. علاوه بر آن، دکتر حسینعلی قبادی، رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی مطالبی را پیرامون ضرورت بسترسازی لازم به منظور تمهید اخلاق در پژوهش بیان کرد.

اخلاق در پژوهش‌های اینترنتی

علیرضا ثقه الاسلامی در نشست "اخلاق پژوهش اینترنتی" ارائه خود را با تعریف مفاهیم بنیادین آغاز کرد و پژوهش اینترنتی یا پژوهش در فضای مجازی را عبارت دانست از پژوهش‌ها و فرآیندهای پژوهشی که در آن از اینترنت و فضای مجازی به عنوان ابزار یا محیط پژوهش برای گردآوری داده‌ها، مجموعه داده‌ها، پایگاه داده‌ها یا دیگر منابع آنلاین به منظور انجام فعالیتهای پژوهشی استفاده می‌شود.

وی اخلاق پژوهش اینترنتی را به معنای اخلاق پژوهش در فضای مجازی دانست و گفت: در این حوزه مطالعاتی، به تجزیه و تحلیل مسائل اخلاقی و به کارگیری اصول و رهنمودهای اخلاق پژوهش در فعالیت‌های پژوهشی پرداخته می‌شود که مبتنی بر فضای مجازی بوده و در ساحت فضای مجازی انجام می‌شود.

ثقه الاسلامی افزود: می‌توان از منشور اخلاق پژوهش اینترنتی یا منشور اخلاق پژوهش در فضای مجازی سخن گفت که عبارت است از مجموعه اصول و رهنمودهای اخلاقی که توجه و به کارگیری آنها در مواجهه با مسائل و چالش‌های اخلاق پژوهش در فضای مجازی، موجب بهبود موقعیت و ارتقای سلامت اخلاقی در تحقق فعالیت‌های پژوهشی می‌شود.

استادیار پژوهشکده جامعه و اطلاعات پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، بیان کرد: با رشد و گسترش پژوهش‌های اینترنتی، یکی از موضوعاتی که بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است، سرقت داده‌های علمی (data plagiarism) یا سرقت علمی است. این پدیده را گاهی ذیل مسئله حق مالکیت و مالکیت داده‌ها بررسی می‌کنند. به طور کلی سرقت داده‌های علمی بدین معناست که عقاید، افکار، تصاویر، نظریه‌ها، سروده‌ها، و نوشته‌های فردی، با مالکیت شخص دیگری عرضه شود. امروزه، وقتی از آثار نوشتاری دیگران وام گرفته می‌شود، قوانین و استانداردهای قابل قبولی برای اِستناد و اِذعان به آثار مورد استفاده وجود دارد؛ اما در مورد آثار غیرنوشتاری (همچون تصاویر، نمودارها، فایل‌های صوتی و تصویری و ...)، استانداردها چندان روشن نیست و وظیفه پژوهشگران فزونی می‌یابد.

وی در پایان راهکارهایی را برای مقابله با سرقت علمی در فضای مجازی برشمرد.

پژوهشگر باید شجاعت پذیرش اشتباه خود را نیز داشته باشد

دکتر مقصود فراستخواه در نشست "لحظه‌ها، رویدادها و تجربه‌های اخلاقی در فعالیت پژوهشی" سخن خود را با بررسی جایگاه اخلاقی آگاهی آغاز کرد و گفت: آگاهی آغاز رنج است زیرا انسان زمانی که اراده به آگاهی را انتخاب می‌کند و تلاش می‌کند تا از جهل به سوی علم حرکت کند، ناراستی‌های زیادی بر او مکتشف می‌شود و همین امر به نوعی سرآغاز رنج است اما این رنج برای بلوغ ضروری است. پژوهش راهی به سوی حقیقت است و این مسیر را نمی‌توان بدون پذیرش نقد یافت. بدون نقد نمی‌توان یکدیگر را درک کرد و راه دیگری وجود ندارد. در واقع، قضاوت

منصفانه درباره دیگران داشتن بخش مهمی از حقیقت یابی است.

این جامعه شناس خاطرنشان کرد: حفظ حیات پژوهش اخلاقی روش های خاصی دارد و در این مسیر نوع نگاه ما به تحقیق اهمیت بسیاری دارد. باید از مناسک گرایبی در تحقیق علمی پرهیز شود و نگاه پیمانکارانه به تحقیق کنار گذاشته شود. اگر علم عمل را معطوف به رهائی بدنیم می بایست مفروضاتمان دقیق انتخاب شود و نوع نگاه ما ابزاری نباشد.

به گفته ی فراستخواه، انواع و اقسام گفتمان ها در رابطه با پژوهش وجود دارد و در این زمینه باید از گفتمان های مردانه در ساختار علم بر حذر بود زیرا کافی نیست و جهان از نگاه زنان را بازتاب نمیدهد.

وی اخلاقی بودن پژوهش را درگروی رسالت از سوی پژوهشگر دانست و گفت: ناب ترین لحظه اخلاقی پژوهش را می توان لحظه ای دانست که می توان آن را لحظه «آهان» نامید؛ یعنی لحظه ای که حقیقتی بر پژوهشگر آشکار می شود. البته پژوهشگر باید شجاعت پذیرش اشتباه خود را نیز داشته باشد و در هیچ مقطعی تصلب بر آرای خود نورزد.

ضرورت بسترسازی لازم به منظور تمهید اخلاق در پژوهش

در ادامه، دکتر حسینعلی قبادی با بیان اینکه اخلاقی بودن برای پژوهش، صفت عارضی و جنبی نیست بلکه در جوهره آن نهفته است، گفت: براساس سند راهبردی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، اخلاق پژوهش به عنوان سرمایه و پشتوانه تضمین کیفیت برای پژوهشگاه اهمیتی بسزا دارد.

او در ادامه به بررسی معانی و دلالت های نظری واژه «سلطان» در قرآن کریم پرداخت و آن را در پیوند با امر علم آموزی و اخلاق ورزی دانست. به ویژه آنکه در قرآن کریم علم عاملی برای کشف حقایق پشت پرده و تامین سعادت انسانی به شمار می رود.

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ضمن اشاره به برنامه مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش، آن را ناظر بر رخدادهایی ستودنی دانست و خاطرنشان کرد: اگر به ترکیب سخنرانان دقت کنیم در می یابیم که نگاه فرارشته ای وجود دارد و از جوانب و زوایای گوناگونی موضوع اخلاق در پژوهش بررسی می شود.

وی در ادامه سه سطح مورد بررسی در مجموعه نشست های اخلاق در پژوهش را به صورت زیر برشمرد:

1. سطح ساختارها و رویه ها که ذیل آن ابعاد و اجزای اخلاق در پژوهش از دیدگاه های گوناگون مورد بررسی قرار می گیرد.

2. بررسی قوانین، دستور العمل ها و آیین نامه به نحوی که بر پایه آن بتوان در عرصه قانون گذاری و آیین نامه ها ضمن فرصت شناسی و آسیب شناسی، راهکارها و راهبردهایی را به منظور ارتقا سطح اخلاق در پژوهش ارائه داد.

3. بررسی موضوع از منظر اخلاق فردی و ارائه تحلیل هایی به منظور نهادینه سازی ارزش های پژوهشی در پژوهشگران حوزه علوم انسانی.

قبادی در پایان ضمن تاکید بر ضرورت بهره برداری از یافته های مدرسه تابستانی اخلاق در پژوهش از دکتر غفاری خواست دستاوردهای آن در شورای معاونین وزارت عتف طرح شود و از گزارش های مستخرج از ارائه ها و همچنین تجارب ارزنده اساتید حاضر در نشست ها به منظور اصلاح آیین نامه های نظام آموزش عالی بهره کافی برده شود.

جایگاه اخلاق پژوهش در آموزش عالی

در بخش دیگری از این مدرسه، دکتر غلامرضا غفاری در نشستی درباره ی جایگاه اخلاق پژوهش در آموزش عالی، با اشاره به اینکه تجربه زیسته ما در عرصه آموزش و در عرصه پژوهش در چارچوب میدان گستردهای تعریف می شود، خاطر نشان کرد: این میدان نظامات خاص خود را دارد؛ این نظام مراودات و تعاملات در تمامی سطوح ناظر بر امری اخلاق است. اخلاق اساسا بیانگر وجود امری جمعی است و طرح آن در شئون مختلف قابل دریایی است؛ از اخلاق حرفه ای گرفته تا اخلاق صنعتی، علمی و پژوهشی که تمامی آنها در یک بستر جمعی معنا می شوند.

معاون وزیر علوم، امر اخلاقی را در سطح کلان، سطح میانی و سطح کنشگری مورد بررسی قرار داد.

وی خاطرنشان کرد: سطح کلان ناظر بر سیاست های کلان و جامع است که چنانچه آن ها را در نظر نگیریم اخلاقی عمل نکرده ایم. سطح میانی، ناظر بر نظام تعاملات است که در آن نیز بالطبع امر اخلاق مطرح می شود. این نظام تعاملات نوعی فرآیند است که در خلال آن پژوهشگر با مسائل و موضوعات محیطی خودش ارتباط برقرار می کند. سطح سوم که ناظر بر مسئولیت پذیری حرفه ای فرد است نشانگر نقش کنشگری است.

بنا بر اعلام روابط عمومی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دکتر غفاری با تاکید بر نقش کنشگری سوژه های انسانی در پاسداری از اخلاق پژوهش آن را یکی از بایسته های مهم در ارتقای سطح اخلاق در فرایندهای پژوهشی دانست.